

KECSKEMÉTHY CS. ISTVÁN.

E név viselője negyven év óta tanára az Erdélyi Református Egyházkerület kolozsvári Theologiai Fakultásának, ami azt jelenti, hogy az erdélyi több mint félezer református pap közül könnyen meg lehet számolni azokat, akik nem az ő keze alól kerültek ki, sőt tanítványai vannak mindenütt, ahol magyar református gyülekezetek élnek, tehát a régi nagy Magyarország különböző kerületeiben és az utódállamokban épen úgy, mint Amerikában. Tanítványai közül már sokan vonultak nyugalomba azokon kívül, akiket örök nyugalomra hívott el az Úr, míg Kecskeméthy professzor ha testben kissé megroskadva s az utolsó öt év gyásza miatt megtörve is, de Istennek hála még mindig munkálkodik, sőt nemcsak tanít, hanem irodalmi és tudományos munkásságának most készíti el a koronáját teljes bibliafordításában, amelyből eddig még csak az Újszövetség jelent meg, de már az Ószövetség is közeledik a befejezéshez.

Ennyi már elég lenne ahoz, hogy öt életének hetven éves és tanári működésének negyven éves határvonójánál a hálás tanítványok, munkatársak és az az egyház, amelynek szolgálatában áll, ünnepeljék s iránta való tiszteletüknek és elismerésüknek ez emlékkönyv útján is külső kifejezést adjanak. De Kecskeméthy nemcsak tanított és vizsgáztatott, hanem mint igazi professzor önmagát adta tanítványainak, saját hitét, meggyőződését igyekezett hallgatóinak szívébe beleönteni s bőséges mértékben kivette részét anyaszentegyházunk életének minden irányu munkájából az élőszó és az írott betű fegyverével és erejével, amelyek forgatásában egyaránt kiváló képességekkel bír. Erdélyi református egyházunk utolsó félszázados történetében Kecskeméthy István igen fontos, nem egyszer és nem egy tekintetben vezető szerepet játszott, amit Isten iránt való hálával ismerünk el most, hogy életének hetven esztendejét betöltve, a negyvenedik tanév munkáját végzi erdélyi papnevelésünk szolgálatában.

Kecskeméthy nem erdélyi ember. Kivülről, a Duna mellől jött hozzánk. Onnan hívták be akkor, amikor az Erdélyi Református Egyházkerület kolozsvári Theologiai Fakultását két évtizedes harc után sikerült felállítani a nagy szervező és építő püspök, Szász Domokos erélyes és kitartó küzdelmének, agitációs munkájának legnagyobb alkotásaképen.

Ma már kevesen emlékeznek arra a küzdelemre, melyet egyfelől az enyedi Bethlen Kollegium tanárai és párthiveik folytattak nem annyira a kolozsvári theologia ellen, mint inkább azért, hogy a Bethlen Kollegium továbbra is főiskola maradjon és a nagy alapító fejedelem intenciói szerint továbbra is maga gondoskodhasson arról, hogy Erdélyben Isten igéjének szolgálói bőségben legyenek, másfelől pedig Szász Domokos, a későbbi püspök vivott meg a köréje csoportosult vezető férfiakkal azért, hogy az ujonnan létesült kolozsvári Tudományegyetemmel kapcsolatosan létesüljön egy új, az idők követelményeinek mindenben megfelelő theologiai Fakultás, amelynek hallgatói mindannyian, minden nehézség nélkül megszerezhessék az egyetemi végzettséget s eképen a legkisebb erdélyi református gyülekezetnek is akadémiai papja lehessen, ami azelőtt a nagy nehézségek miatt a ritkaságok közé tartozott s megkülönböztetett tisztelelet biztosított azoknak, akik külföldi egyetemeken fejezhették be tanulmányaikat. Nagy nehézségek között győzött ez a párt, s bár az egyetemi theologiai Fakultás terve nem valószínűsíthető meg, hanem csak kapcsolat létesült a Tudományegyetem és a Theologia Akadémia között, az enyedi Kollegium érintetlen hagyásával végre 1895 szeptemberében megnyílt az új kolozsvári Theologia, mely a theológusok mellett szárnya alá vonta a tanárjelölteket is, hogy a középiskolák tanárainak egyházi szellemben való neveléséről is gondoskodják. Mivel pedig az enyediak el voltak szánva arra, hogy theológiájukat az új intézet mellett is fenntartják, ennek számára teljesen új tanári testületről kellett gondoskodni, s a kerületi gyűlés felhatalmazása alapján a püspök igyekezett is a lehető legjobb erőket megszerezni a nagyreményű intézet számára. Így került sor a Kecskeméthy meghívására, akit bizonyára a kiszemelt igazgató, egykori tanára, Kenessey Béla is ajánlott, de ajánlott kiváló tudományos képzettsége és ifjui lelkesedéssel megindított igen tevékeny és áldásos gyakorlati papi és evangéliumi munkája is. Ugyanis mint budai segédlelkész abban az időben nálunk még újdonság számba menően olyan tevékeny evangéliumi lelki munkát fejtett ki, hogy ez méltán ébreszthette a legszebb reményeket kolozsvári munkássága iránt is azokban, akik az erdélyi liberális theologiai gondolkozás intézményekbe merült lanyha tespedésébe kívánatosnak tartották egy kis mozgékonyt, életet, evangéliumi mélységet vinni bele. Erre az evangéliumi munkára aligha lehetett volna alkalmasabb embert választani, mint Kecskeméthyt, aki tudományos munkássága mellett, sőt talán elsősorban erre fordította minden erejét, s olyan munkát fejtett ki, hogy budai hivei évek múltán is visszavárták, s mint már kolozsvári theologiai tanárt is rendes lelkipásztoroknak akarták visszavinni, ami elől azonban kitért mihelyt arról értesült, hogy a választás hullámain némi személyi érdekek zavarossá tették. Talán ennek köszönhetjük, hogy egészen a mienk maradt, s mint tanár, a magyar protestáns theologiai tudományosság terén végzett eléggé fel nem becsülhető szolgálatot.

Tanári munkáját az enyedi theológián kezdte, ahova azért

hívták, illetve azért küldötte ki az egyházi főhatóság, mert ez az intézet Isten csodálatos rendelése folytán épen a legkritikusabb időben, az akadémia fennmaradásáért folytatott küzdelem utolsó fázisában rövid idő alatt összes tanárait elveszítette, sőt a pótlásul hirtelenében megválasztott ifjú tanárokat is egymásután szőlította el az Úr, mintha ezzel akarta volna megtörni az ellenállást, s az új intézet javára dönteni el a küzdelmet. Ma már kétségtelen ez új intézet korszakalkotó jelentősége, s a Tudományegyetemmel való kapcsolat sok áldása, amire nézve elég ha rámutatunk, hogy ez a kapcsolat nevelte Ravasz Lászlótól elkezdve az újabb theologiai tanárok és tudósok egész sorozatát, akik nemcsak új életet teremtettek egyházunkban, de új utakat nyitottak a magyar protestáns theologia mezején, sőt világviszonylatban is elismerésre méltó eredményeket tudtak és tudnak felmutatni. Csak a történelem objektív ítélete lesz képes majd a kellő távlatból részletesen kimutatni, hogy micsoda áldásokat termelt a theológiának az egyetemmel való kapcsolata, ami, sajnos, az utóbbi idők nagy átalakulása folytán semmivé vált.

Az enyedi theologia tanárai közül a küzdelem utolsó éveiben egymásután dőltek ki a beteg és nyugalomba vonuló Garda, a hirtelen elhalt Hegedüs, a küzdelmet szívós kitartással vezető, s az akadémia és kollegium életében korszakalkotó Dr. Kovács Ödön és Makkai Domokos is, aki bár csak gimnáziumi tanár volt, de éveken át tanított a theológián és a küzdelemben vezető szerepet vitt.

Különösen a bibliai tudományok tanárai változtak gyors egymásutánban; Keresztes halála után (1888) hamar elhalt az ifjú Józsa Zsigmond (1893), majd másfél évi tanárság után a még ifjabb és szép reményekre jogosító Kiss Albert (1895 január), de elhalt élete virágjában, tanári munkássága kezdetén a nagytehetségű Berde Sándor is (1894 okt.), s az intézet már az 1894—95-ik tanév elején kénytelen volt egy negyedévet végzett ifjúra bízni a héber nyelv tanítását. Ezért vált szükségessé, hogy a kolozsvári új Theológiához kiszemelt Kecskeméthyt, ki már Pakson rendes lelkésszé lett, még az új intézet megnyitása előtt behívják ide Enyedre kisegítőnek. A meghívásra el is jött és tanári munkáját meg is kezdte Enyeden 1895 február 25-én, ahonnan a tanév végétével szeptemberre Kolozsvárra jött át Nagy Károllyal együtt, aki mint enyedi rendes pap tanított a kidőlt Kovács Ödön helyett. Ez a magyarázata annak, hogy Kecskeméthy idősebb kolozsvári theologiai tanár, mint maga az intézet, melynek első tanárai közül már régen egyedül maradt hivatalában, sőt, sajnos, egyedül van életben is. A vele együtt meghívott tanárok közül az első igazgató, Kenessey és Nagy Károly, mint püspökök fejezték be áldásos életüket, Molnár Albert, a kiváló gyakorlati theologus és művészi szónok pár évi munkásság után elhalt (1901), Pokoly József, mint debreceni egyetemi tanár vonult nyugalomba és halt meg nemrég. De eltávoztak a későbbi, már itt nevelkedett tanárok közül is Dr. Bartók György, a Kenessey utóda, aki a kolozsvári Tudományegyetem bölcsészet-

tanára, s ma Szegeden munkálkodik, Dr. Ravasz László, duna-melléki püspök és Dr. Révész Imre, debreceni pap, majd egyetemi tanár, egyedül Kecskeméthy tartott ki mind végig azon a katedrán, amelyre ifjan elhivatott és maradt a kolozsvári theologia egyik ékessége itt Erdélyben, ezen a rá nézve idegen földön.

Ezt a kifejezést tudatosan használtam, mert egy élet munkája sem volt elegendő arra, hogy ezt az idegenséget teljesen megszüntesse és őt erdélyivé tegye. Midvégig maradt benne valami, ami számára idegenné teszi ezt a földet és ezt a népet, s ami miatt nem tud úgy beleolvadni környezetébe, hogy ezt az idegenséget ne érezze és ne éreztesse. Ezt jórészt meg tudjuk magyarázni abból a sok csalódásból, amin negyven év alatt át kellett esnie. Abból, hogy már itteni munkája kezdetén igen heves viták, sőt szenvedélyes harcok központjába került, de fájlalnunk kell épen azért, mert tudjuk, hogy ez az idegenség épen az ő lelkének okozott sok fájdalmat és csalódást, amit érzékeny és túlfinom lelke ott is megérez, ahol pedig erre oka nincsen, s ahol csupán az ő elzárkózása miatt nem nyilhatnak meg előtte teljesen a szívek és nem éreztetetik vele eléggé a tisztelet mellett az igaz szeretet és hála érzéseit.

Ennek a zárkózottságnak és a korral talán még fokozódó idegenségnek magyarázata eltekintve lelkének érzékenységétől az, hogy már tanári munkája kezdetétől fogva támadások érték és heves küzdelmek központjába került. Ugyanis igen élénk gyakorlati evangéliumi munkát kezdett és végez nemcsak a köréje csopotosuló bizalmas bibliaóráin, hanem kis lapjában, a Kis Tükörben is (1898—1906, majd 1925-től) és épen ő volt Erdélyben az első, aki a legutolsó évtizedben egyre általánosabbá váló és tért hódító belmissziói munkát megkezdette akkor, amikor ezt képmutató kegyeskedésnek, szektáskodásra vezető pietizmusnak nevezte és nézte az erdélyi racionális, vagy ettől még nem szabadult liberális felfogás s igen komoly veszedelmet látva munkájában, nemcsak hogy heves támadást indított ellene, amely egyre szenvedélyesebbé vált, sőt egyre jobban személyeskedéssé fajult, hanem még hivatalos eljárást is kért ellene, sőt eltávolítását követelte nagy ellenfele, Szász Gerő, azon a címen, hogy veszélyezteti az erdélyi református egyház belső életét, nyugalmit, jövődjét, mert a szektáskodás veszedelmét zúdílja rá az erdélyi történelmi református egyházra.

Azonban az új idők szele már mifelénk is kezdett fújni, Istennek hála megmozdult a Bethesda vize s az egyház nem tiltotta el a beindított evangéliumi munkát, hanem épen ellenfeleinek kellett elnémulniok, noha az is kétségtelen, hogy a harc és vita feltétlenül tisztítólag hatott a megindított munka folyamára is s részben ennek köszönhetjük, hogy abból az egyház kereteiben, az egyház hivatalos szervei által végzett ügynevezett belmissziói munka fejlődött ki, amely hivatva van megújulást hozni a megdermedt szervezetbe s az új időknek megfelelő személyes hitet, vallásosságot, lelki életet

és közösséget építi ki és erősíti a régi, csupán intézményes, liturgiális, hivatalos munka helyett.

Nem akarjuk azt vitatni, hogy az erdélyi belmissziói munkának beindítása egyedül a Kecskeméthy érdeme, de azt el kell ismernünk, hogy annak megkezdése részben az ő nevéhez fűződik s annak diadalmas térfoglalásához az ő munkája is hozzájárult, az evangéliumi ébredés körül neki is szerepet adott az Úr. Az bizonyos, hogy az evangéliumi megújulás nélküle is megjött volna, de az tény, hogy annak egyik előharcosa volt s Isten őt is eszközéül használta fel e téren. Ez irányú munkáját annál nagyobb elismeréssel kell fogadnunk, mert nagy áldozatokkal járt és sok csalódást hozott reá. Bizonyára ezeknek is részük van abban, hogy zárkozott, elvonuló emberré lett, aki épen súlyos eredeti egyénisége miatt nem tudott beleilleszkedni az itteni életbe és munkába s bár minden téren képességeinek megfelelő vezető szerepet vitt, úgy az egyházpolitikában, mint a nemzeti politikában inkább az ellenzékét képviselte, vezette s inkább kritikájával, mint alkotó munkájával használt a köznek. Talán épen ez a meg nem értés óvta meg attól, hogy nagyon el ne aprózza magát, ne forgácsolja el erejét s talán épen ezért zárta el Isten tövisekkel az útját, hogy legfőbb hivatásához, a tanításhoz és a theologiai tudomány műveléséhez térítse vissza, illetve erre a munkára utalja erejének legjavát.

Itt van ő itthon a tanári kathedrán, tanítványai körében, akik között mindig igen népszerű volt, bár a legnépszerűlenebb tárgyakat, a bibliai nyelveket és exegézist tanította. Magát, őt előadását még azokkal is meg tudta szerettetni, akik tárgyaival nem szívesen foglalkoztak, bár szüksége volt évről-évre arra is, hogy a héber nyelv szépségeinek dicsérete mellett, utolsó, de nem legutolsó érv gyanánt felújítsa immár közhellyé vált döntő bizonyítékát, amely szerint ennek tudása nélkül lehet valaki jó pap, esperes, sőt püspök is, azonban másodéves theologus nem lehet. Volt valami előadásaiban, ami életet tudott vinni a száraz leckebe is s néha egy-egy szellemes megjegyzése, frappáns hasonlata a legnehezebben érthető dolgokat is világossá, sőt vonzóvá tudta tenni.

Az írásmagyarázatra meg épen különös képességei vannak s igen épületes és áldásos volt minden időben a lelkekben végzett magvetése. Az Ige, ami az ő szájából jött ki, nem igen tért meg üresen, hanem meg tudta termékenyíteni a lelkeket! Az bizonyos, hogy sok hullott az útszélre, a köves talajra és a tövisek közé, de a jó földbe hullott magvak annál dúsabb aratást hoztak. Hogy az erdélyi lelkipásztorok a negyven év előtti liberális, nemzetiszűnű egyházi élet sívár pusztaságán az új idők követelményeinek megfelelő missziói munkát Istennek hála eredményesen tudják felvenni s egyre nagyobb diadalra vinni, abban Isten kegyelméből Kecskeméthy munkájának is jelentős része van. Része nemcsak tanításának, hanem talán még inkább példaadásának! Annak a mintaszerűen szép, mély és kegyes munkás életének, amellyel bizonyosságot tett hitéről s nemcsak szóval, hanem cselekedettel és valósággal is

vezette tanítványait az Isten szerint való élet örömei felé. Egyik ünnepi beszédében, mint a Lelkészegegyesület elnöke arra utalt, hogy a kálvinista papi családok élete az igazi és legszebb prédikáció, legalább ennek kellene lennie, hogy példaadásukkal nyerjék meg a híveket a Krisztussal való közösség örömeinek, tanítsák meg azokat hinni és Istennel járni, lakozni s ennek a követelménynek minden időben igyekezett Isten előtti felelősségének tudatában megfelelni úgy személyes, mint családi életében.

Az ő nevelői munkájának igen sokat köszönhet erdélyi református papnevelésünk s bár mások érdemeiről sem akarunk megfeledkezni, tény az, hogy Kecskeméthy is sokat tett és pedig nemcsak tanításával, hanem példaadásával is. Ő nemcsak magyarázza az írást, hanem maga is abból táplálkozik és abból elégíti ki lelke szomjúságát. Nemcsak az elméletet hirdeti, hanem maga is éli és másokban is életgyakorlattá akarja tenni a Krisztusban való igaz hitet. A tudományt az étellel kapcsolja össze, a tanítást a neveléssel s a legszárazabb exegetikai kérdések tárgyalásába is annyi életet visz bele, hogy az ifjúság élvezettel és lelkiépüléssel hallgathatja előadásait és a száraz tudomány mellett lelki indításokat, hitbéli épülést is merít azokból.

Legnagyobb azonban mégis, mint tudós, akinek eredeti tehetősége nem szorítható a különböző iskolák és rendszerek merev korlátai közé, hanem saját gondolatai és meglátásai vannak, aki ha nem magyar, hanem német vagy angol nyelven írta volna meg könyveit, nevét régen ismerné az egész tudományos világ. Mint a keleti nyelvek doktora került a bibliai tudományok tanszékére és míg a szintén ószövetségi theológus, Kenessey, az összefoglaló bibliatheológiai és irodalomtörténeti részeket tanította, ő a héber és a görög nyelvek mellett az ó- és újszövetségi exegezist adta elő. Csak akkor vette át az ószövetségi tudományok tanítását, amikor az újszövetségi tanszékre Dr. Bartók György választott meg, azonban az ő távozása után ismét huzamosabb időn át tanította az újszövetségi bibliai tudományokat is. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy egyaránt otthon van mindkettőben, sőt elmondhatjuk, hogy úgy munkájának eredményeit és áldásait tekintve, mint saját eredeti, sokszor nagyon is egyéni felfogását illetően, a legelső között van a helye.

Már ifjan résztvevett a biblia revideálásának munkájában. Előbb az Ószövetség átdolgozásában, mely a Brit és Külföldi Társ. támogatása mellett Szász Károly püspök vezetése alatt 1898-ra készítette el a revideált Ószövetséget, de mivel az a kritikát a sokféle munkatárs sokféle munkája miatt nem állotta ki, kivonatott a forgalomból. Résztvevett az újabb revideálás munkájában is, melynek eredményeképpen végre 1908-ban, bár 1905 évi dátummal megjelent a ma használatos teljes revideált bibliánk. Kiváló képességeit mutatja, hogy mikor az ORLE a reformáció jubileum évére egy Magyarázatos Újszövetség kiadására készült, a régi nagy Magyarország protestáns tudósai Kecskeméthyt kérték fel arra, hogy a

munkatársak számára irányadóul bocsássa közre az általa magyarázandó könyv néhány fejezetét, hogy mások is aszerint dolgozhassanak. Ennek a megbízatásnak meg is felelt, a próbafejezet ki is adatott, azonban az egész vállalkozás félbemaradt itt nem részletezhető bajok miatt, s a reformáció jubileumévére szánt munka első kötete csupán 1927-ben jelent meg, míg a többiek közül csupán a Kecskeméthy által magyarázott Márk evangéliuma látott napvilágot néhány hónappal ezelőtt, az is a szerző saját kiadásában, volt tanítványainak kérésére és előfizetése alapján.

Közben, inkább tanítványai számára, több ószövetségi prófétai könyv részletes kommentárját adta közre, saját fordításával is el látva, míg az ószövetségi vallás történetét, a reformáció jubileuma alkalmával, a kolozsvári theologiai tanárok által kiadott „A Mi Vallásunk” című munka keretében dolgozta fel. E munkái mellett igen nagyjelentőségű Újszövetség fordítása, melyet a Skót Bibliatársulat adott ki 1931-ben, s még nagyobb érdeklődéssel várjuk az Ószövetségnek most készülő fordítását, amely munkának most jár a vége felé. Kisebb cikkeiről, igen szép és tanulságos értekezéseiről, felolvasásairól itt részletesen nem emlékezhetünk meg, de legalább utalni akarunk szentföldi útjáról kiadott rövid szemelvényeire, melyeket évmegnyitóképpen olvasott fel 1913 és 1914-ben, s az Értesítőben adott közre, amelyek valóban művészi alkotásai, s igen jellemzően mutatják az ő eredeti, utolérhetetlenül bájos előadóképességét, egyben mély és művészi meglátásait.

Sokoldalú munkássága közül utalni akarunk még arra, hogy írt egyházi énekeket, verseket, lapot szerkesztett és adott ki az általa összegyűjtött és körülötte tömörülő evangéliumi szövetségesek számára, részt vett a gyülekezeti munkában, elnöke volt a Lelkészegyesületnek, kivette részét mint igazgatótanácsos az egyházpolitikai és mint képviselő a nemzeti politikai életből és küzdelmeiből, mindenütt vezető szerepet vevő, de mindezen elfoglaltságai mellett egyre jobban belemélyedt saját szakjának, a bibliai tudományoknak művelésébe és e téren azt a rendkívüli dolgot tapasztaljuk, hogy a legmélyebb evangéliumi hitet és keresztyén életet a legmerészebb kritikával tudja összebékéltetni, sőt amig kezdetben tanításai az orthodox tantételek alapján állottak, később minél mélyebben merült bele a tanulmányozásba, annál messzibb távolodott el ezektől és a kritikában, a hagyományok megcáfolásában és az újításokban a legmerészebb liberális vagy racionális theologust is messzi túlszárnyalja. Élő bizonyosság munkássága arra, hogy a hit és tudomány nem feltétlen ellentétek, hanem a hit megbirja a kritikát, s az orthodox egyházi tantételek, a bibliáról mint történeti okmányról szóló ismereteink is csak emberi formák, amelyek helyébe a tudomány teremthet magának újakat, ha a hitbeli contactus, a lelki kapcsolat meg nem szűnik, vagy meg nem gyengül. Isten és a Jézus Krisztus az marad számunkra, aki régen volt, az élet, kegyelem és üdv forrása, ha talán történelmi ismereteink tisztulása folytán a külső képünk részleteiben meg is változik róluk.

Ha tudományos munkásságát akarjuk jellemezni, legelőbb azt kell megemlítenünk, hogy míg kezdetben a hagyományos bibliai alapon állva az orthodox theologia igazságát védelmezte és hirdette, később amint egyre jobban belemerült a tudományos kutatásokba, a vallástörténeti theologia útjára tért, s most a természetes metafizikai alapon álló őszinte vallástörténeti felfogás hirdetője. Nagyon sürgeti a vallástörténeti alapra helyezkedést a theologia számára és pedig a metafizikai alapot, mert e nélkül nincsen theologia, legalább is a tudomány nem nevezhető annak. *Az igaz keresztyén és egyben tudományos theologia, csak a metafizikai alapon tartott vallástörténeti theologia, mely a vallásnak úgy a tapasztalati, mint metafizikai oldalát egybe foglalja és ezáltal kap az élettelen, merev orthodoxia életet, a pietizmus pedig csontokat és izmokat.* (Utólagos megjegyzés Márk Kommentárhoz.)

Mindenesetre megjegyzendő és a Kecskeméthy eredeti gondolkodásához illő tény, hogy metafizikáját a Kulcsár András Tentamentjére alapítja, amely kis füzet szerinte *végérvényesen megállapítja a priori, a tiszta ész világában uralkodó oksági törvényt, s Isten lételet pozitíve be is bizonyítja, ami által a transcendentia autosuggestióból pozitív erővé válik és a metafizika kegyes óhajtságból ekzakt tudománnyá lett.*

Őszösvetségi theológiáját a reformáció jubileumára írott említett munkájából, az Ótestamentumi vallásból ismerhetjük meg, bár több próféta könyvéhez írott kommentárja is van. Felfogásához az alapot M. Gemoll: Grundsteine z. Geschichte Izr. munkájából veszi. A vallástörténeti irány szélsőséges hívének mutatkozik, aki az őszösvetségi történeteket általában mythosok és mondák maradékainak tartja, s bennük a régi mythosok átmagyarázását látja és magyarazza.

Felfogása szerint Izrael nemzetségei különböző elemekből verődtek össze az Egyiptomnak nevezett Judea földjén, ugyanis Kanaannak ezt a déli részét nevezték így, mivel hűbéri viszonyban volt a Faraóval. Először a József törzse szorult ide, majd a Gád és Áser törzsek telepedtek le a kanaani Gósen földjére s itt kapták a chabiri (héber) nevet. Vallásuk a halottkultusz, fetiszizmus és némi babonák, míg a zsidó vallás elkezdve Jahvetől, folytatva a patriarchákon és lévita papságon át egészen a kultuszi berendezkedésekig kény eredetű. A héberek pásztorként jöttek be a Kanaan földjére, ott összekeveredtek a kény és más népekkel, s itt alakulnak ki az egyes törzsek. Innen vonulnak az amalekiták elől Kanaan északi részébe, s az üldözött Sisera elől a Kinnáripatakon át menekülnek, míg a felhőszakadás által kiáradt patak elsepri az üldözöket. Ez az egyiptomi szabadulás és Veres-tengeri átlábolás történeti magva.

A különálló törzseket a filiszteus veszedelem kovácsolja össze egy nemzetté a Saul idejében, ami már a Jahvé nevében történik, míg Dávid kebelezi be az idegen Jüda törzset, s hódítja meg az ősi kény kultuszhelyet és frigyliádat. Ő viszi azt Jabesbe, amelyet

Jeruzsalemnek nevez a régi Salem-Jeruzsalem helyett, amit földig lerombolt.

Ábrahám, Mózes, Áron, Sára, Rebeka, Bethsabe stb. mind mondai és mythologiai személyek, s a vallástörténeti tények egészen másként mutatják az izraeli vallásának kialakulását és fejlődését, mint azt a hagyományos bibliai történetek elbeszélik. Ugyanílyen kritikával boncolgatja az egyes ótestamentumi könyveket, s bontogatja azokat eredeti alkotó elemeikre, valamint hasonló kritikai megállapítással dolgozik a törvénykönyvek, illetve a törvényadás körül is.

Egészen új és eredeti az újtestamentumi történetekről való felfogása is, amit a Márk evangéliumához írott gyakorlati kommentárjából ismerhetünk meg a legvilágosabban. Jézusban az ószövetségi vallástörténet életrekelését látja, benne a Deuteroésaiás által hirdetett *Jahvé szenvedő szolgálja* és a Dániel *Emberfia* egyesül egy csodálatos személyiségben, s épen ez a csodálatos egybeolvadás mutatja, hogy a Jézus alakja konkrét, történetileg élő, mert különben ember azt meg nem alkothatta volna. Tehát az Ószövetségen át vallástörténeti úton jut el a názáreti Jézushoz, az Ő élő személyéhez, amiből azt a következtetést vonja le, hogy csak az Ószövetségen át és csak vallástörténeti úton juthatunk el a pozitív, exact keresztyén theológiához. *Az egyetemes vallástörténetben az egyetemes isteni kijelentés fényözoene sugárzik, melynek gyűjtőlencséje az Ószövetség, mely a Jézus történeti személyében vilálik ki.*

Erről a Jézusról való bizonyoságtételek az evangéliumok, melyek közül az első, az alap Márk, amelyben egy felséges *messiás-eposzt* lát. Ez az evangélium a Jézus hódító és elbájoló személyiségéről való bizonyoságtétel és pedig minden reflexió nélkül, amint az a kortársak szemléletében megjelenik. Ez az evangélium nem a Péter elbeszélése vagy megfigyelése alapján íratott, hanem a nép bizonyoságtétele, amit igazol az, hogy igen sok mellékes, plastikus vonás van kiemelve benne, míg igen lényeges dolgok mellőzve vannak, miután azokat a kortársak amúgy is ismerték.

Igen jellemző Kecskeméthyre, hogy mint az ószövetségi prófétái könyveket, ezt is versben írottak tartja, s igen nagy gonddal keresi és állítja helyre a ritmust benne, néha még tulságos szövegkritika útján is úgy itt, mint különösen azokban a prófétái könyvekben. Épen ilyen nagy előszeretettel fáradozik a könyv beosztásának lehető pontos, sőt művészi helyreállításán s a Márk evangéliumát hat könyvre, mindenik könyvet négy, tehát összesen huszonnégy énekre és mindenik énekét három, azaz az egész evangéliumot hetvenkét jelenésre osztja, amelyek daloknak, vagy idilleknek is nevezhetők, önállóak, befejezettek, s csak tárgyi rokonságban vannak egymással. Ezt az anyagot jórészt a nép ajakáról, apró gyűjteményekből vette át véleménye szerint Márk, aki tehát inkább csak szerkesztője, mint írója az evangéliumos könyvnek, de olyan szerkesztő, aki tökéletes belső egységet alkotott a fel-

dolgozott anyagból. Az evangélium igen régi, még a legelső teremtő időkből való, amikor még a közvetlen tapasztalat pótolta a ma épen emiatt érzett hiányokat. Verses formájú, a chokma irodalom termékeivel rokon, vagy a késői zsolnárokkal, csak hogy itt a zsidó ritmus görög nyelven van megírva.

Márk evangéliumában a Jézus képét látjuk, de nem élettörténet formájában, hanem a Jézus *lelkébe* nyújt bepillantást. Ugy állítja őt a szemünk elé, hogy egyenesen a szíve közepébe látunk bele, míg a Máté evangéliuma az evangéliumi történet theologiai, Lukács pedig a tudományos történetíró feldolgozása. János írása a másik háromnak a koronája, mely az új helyzetnek megfelelően új világításba helyezi az evangéliumot, a Krisztust, amennyiben az első időben uralkodó paruziahit helyett a parakletost állítja a szemünk elé. Ez a magyarázata a közöttük levő nagy különbségnek.

Nem akarunk itt részletes kritikát gyakorolni Kecskeméthy theologijára felett, de azt ki kell emelnünk, hogy nagyon sok érdekes, eredeti és meglepő gondolatot mutat fel s az is sokat tanulhat tőle, aki nem tudja mindenben osztani véleményét és az általa elért eredményekkel nem mindenben ért egyet. Azt mindenesetre el kell ismerni, hogy a biblia világában teljesen otthon van, csodálatos kongeniálitással tud meglátni és megérezni egyes dolgokat s az így felismert igazságot nagyon ügyesen és világosan adja elő. Nem tudósok divatos véleménye és magyarázata után indul, hanem a saját meglátásait, néha ösztönös megérzéseit tárja elénk igazi prófétai lélekkel. Különösen a rithmus és a strófák megállapítása iránt van különös érzéke, tehetsége, amit különös gonddal és előszeretettel is végez s ennek érdekében a legmerészebb szövegkritikától sem riad vissza.

Benne él a biblia világában, amint a vallást is nem elméletnek tekinti, hanem azt vallja, hogy csak átélés útján lehet igazán megismerni azt. Ez a gyökere minden tudománynak, művészetnek, civilizációnak és kultúrának, amelyek mind csak oldalhajtsái a vallásnak, sőt néha csak fattyuhajtások. Az bizonyos, hogy mélyen vallásos lélek, aki e gyökéren át állandó és erős kapcsolatban van az ő Krisztusával s úgy életében, mint munkásságában ez a közösség terem gazdag gyümölcsöket.

Igazi magyar tudós, eredeti tehetség, önnálló súlyos egyéniség, aki álláspontját következetesen érvényesíti, de eredményeit és megállapításait nem annyira a tudományos igazolás, érvelés és bizonyítás vagy levezetés útján adja mások elé, hanem inkább a belső meggyőződés, a bizonyosságtevés erejével, sokszor frappáns, epigramma, vagy épen anekdotaszertű kijelentéseivel és apodiktikus megállapításaival. Művészién tudja kifejezni és akár szóval, akár írásban előadni gondolatait s ezért sohasem válik unalmassá, hanem mindig megkapó és élvezetes. Meggyőző erejű, meglepően egyszerű és világos tud lenni s ezért feleslegesnek tartja a bizonyítást, a tudományos érvelést, a német pepceselést és aprólékos-ságot. Igazi próféta, aki a maga lelkén átszűrve mondja el azt,

amit az Uról vett. Ugy tanít, mint akinek szavában erő van és nem úgy, mint az írástudók! Különösen alkalmas a tudományok népszerűsítésére, mert igazi művésze a lebilincselő kedves előadásnak, elbeszélésnek s miközben a legnagyobb és legsúlyosabb dolgokat könnyen adja elő, a sziveken keresztül vési az elmékbe gondolatait. Ezt az űde bájt, életet lehellik predikációi és előadásai is, amelyek lelkéből fakadva a lelkekhez szólnak, bár néha ott is átsuhan rajtuk az őt jellemző meg nem értés, egyedülvalóság, csalódás érzése, egy bizonyos pesszimista árnyék. Bizonyos ellenséges indulattal s nemcsak tartózkodással nézi az embereket, akikben ellenséget lát, de ilyennel tekint a modern kulturára is, amelynek nem annyira a szépségeit, mint inkább a félszégeit és kinövéseit látja és ostromozza.

Valósággal éli és élvezi a tudományt, benne él a szakjában és annak jelentőségét elméletileg is igazolja, amikor kimutatja, hogy minden tudomány gyökere a vallás, a vallástudomány gyökere pedig a bibliai tudomány, az exegézis és pedig ez is épen az ó-szövevényi exegézissel kezdődik, abban gyökerezik.

Végül még csak annyit akarunk megjegyezni róla, hogy igen jó ember, különösen öregségében, egyedülvalóságában, mintaszerű családi életének megbomlása, áldott emléktű feleségének halála óta s egyre csendesebb, türelmesebb, elnézőbb az ifjúság gyengeségei iránt is. Egyre nagyobb szeretettel tekint rájuk, elfedezve még fogyatkozásaikat is és valósággal küzd azért, hogy vizsgákon valamit ki tudjon préselni még a leggyengébbekből is. Egyre teljesebb lesz nemcsak a tudományban, hanem a szeretetben is.

Adja Isten, hogy még sokáig munkálkodjon jó erőben a magyar protestáns theologiai tudomány s közelebbről épen az erdélyi református egyház és kolozsvári theologia díszére és javára s világozzon tudományával, életével mindnyájunk előtt, mint az erdélyi református papság egyik lelki vezére, atyja, Nestora, akinek mély hite és tudmánya, eredeti tehetsége és Istentől megáldott bizonyoságtévő munkássága előtt tisztelettel, elismeréssel, de Isten iránt való mélységes hálaival állunk meg s kívánjuk, hogy ennek a tiszteletnek, hálas elismerésnek és szeretetnek érzete sugározza be életének hátralevő idejét, alkonyát a kötelesség-teljesítés és hűséges sáfárkodás tudatának boldogságával s ez segítse befejezni még félbenlevő munkáját Istennek dicsőségére és magyar református egyházunk és népünk épülésére, tanítványainak, munkatársainak örömére!

Nagyenyed, 1934 márc. 11.

Dr. Musnai László.